

Maarif-i Umumiye Nezaret-i Mekatibi İptidaiye Talimatnamesi (1912)

Prof. Dr. Ali BALCI

Prof. Dr. Ali BALCI

MAARİF-İ UMUMİYE NEZARETİ MEKATİBİ İPTİDAİYE TALİMATNAMESİ (1912)

ISBN 978-625-8044-09-6
DOI 10.14527/9786258044096

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Kasım 2021, Ankara

Yayın-Proje: Zeynep Güler
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Prof. Dr. Ali BALCI

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Yönetimi ve Planlaması Bölümünden 1976'da Lisans derecesi aldı ve bu bölüme 1979'da asistan oldu. Aynı bölümün 'Eğitim Yönetimi ve Teftişi' Anabilim dalından 1981'de Yüksek Lisans; 1986'da da Doktora Derecesi aldı. 1984-1985 yılları arasında Fulbright Doktora Burslusunu olarak ABD'de Michigan State Üniversitesinde Eğitim Yönetimi Doktora programını sürdürdü. 1987'de Eğitim Yönetimi ve Planlaması Bölümü Eğitim İstatistiği ve Araştırma Anabilim Dalı Yardımcı Doçentliğine ve Anabilim Dalı Başkanlığına atandı. Bu görevini, 1994 yılı sonuna kadar sürdürdü. 1988'de Eğitim Yönetimi ve Teftişi Anabilim Dalında 'Doçent' unvanını aldı. 1994'te Eğitim Yönetimi ve Teftişi Anabilim Dalı profesörlüğüne atandı.

Üç dönem Fakülte Yönetim Kurulu üyeliği, üç dönem Fakülte Kurulu üyeliği, 1994-1997 yılları arasında Dekan Yardımcılığı ve üç yıl MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı danışmanlığı, Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi (EAUM) Müdürlüğü görevinde bulundu. Son olarak Eğitim Bilimleri Fakültesi Senatörlüğü yanında Rektörlük bünyesinde üç, Fakülte de bir olmak üzere dört sürekli komisyon üyeliğinde bulundu. 5 Nisan 2021 tarihinde yaş haddinden emekli oldu.

1985-1986 öğretim yılından beri Eğitim Yönetimi ve Eğitim İstatistiği ve Araştırma alanlarında her düzeyde ders verdi. Başlıca kitapları şunlardır:

- Etkili Okul ve Okul Geliştirme (8. Baskı)
- Örgütsel Sosyalleşme (2. Baskı)
- Örgütsel Gelişme (4. Baskı)
- Öğretim Elemanının İş Stresi (2. Baskı)
- Sosyal Bilimlerde Araştırma (14. Baskı)
- Eğitim Yönetimi (Prof. Dr. İnalet Aydın ile birlikte MEB için yazıldı. 2. Baskı)
- Açıklamalı Eğitim Yönetimi Terimleri Sözlüğü (Genişletilmiş 7. Baskı)

- Örgüt Mecazları (Editör)
- Karşılaştırmalı Eğitim Sistemleri Editör (Gözden geçirilmiş, güncellenmiş 8. Baskı)
- Öğretim denetimi (Editör)

Dr. Balcı'nın alanında kitaplarda 25 bölüm yazarlığı, 50'yi aşkın makalesi bulunmaktadır. Dr. Balcı'nın danışmanlığında 56 doktora öğrencisi, 43 yüksek lisans öğrencisi tezlerini tamamlamıştır.

ÖN SÖZ

Bu kitapçıkda rahmetli Ziya Hoca'mdan bana intikal eden *Maarif-i Umumiye Nezareti'nin* ilköğretim okulları (mekatibi iptidaiye) için hazırladığı 1331 hicri tarihli (miladi 1912'lere karşılık gelir) Talimatname (*Tüzük*) de konu edilen temel konuları, dört bölüm halinde, büyük ölçüde aslına sadık kalarak yorumsuz olarak özetledim. Gene de Cumhuriyet öncesi 1912'lerde yazılan ya da çevrilen (bilinmiyor) eserin ne denli çağdaş olduğunu da belirtmekten de kendimi alamadım. Dört blog yazısı olarak yayımladığım bu küçük çalışmanın ilgililere özellikle de eğitim tarihçilerine yardımcı olması için kitapçık olarak basılıp yayınlanması, bazı meslektaşlarım tarafından önerildi. Eserdeki ilk üç bölüm sekiz, usul-ü tedris bölümü ise de dört fasıldan oluşmuştur.

İÇİNDEKİLER

1. **BÖLÜM:** Talim (Öğretim) ve Terbiye (Eğitim)..... 1
2. **BÖLÜM:** İnsanda Mevut Kuvvetler ve Terbiyesi 7
3. **BÖLÜM:** Nizam, İntizam ve İnzibat 19
4. **BÖLÜM:** Usul-ü Tedris 25

1. BÖLÜM

TALİM (ÖĞRETİM) VE TERBİYE (EĞİTİM)

Talim ve terbiyenin amacı çocukları hayata hazırlamaktır. Talim ürünü olan bilgi ya da malumat ancak terbiyeye yardımcı olduğunda anlamlıdır. Bizde çocukların uslu, korkak, hafızası güçlü, malumatı çok, zeki olması anlamlıdır; ne var ki hayatta başarıda bunların çok fazla önemi yoktur. Diğer bir deyişle bu özellikler çocukları hayata hazırlamaz. Öte yandan *azim*, *teşebbüs*, *sabır ve sebat*, *cesaret ve şecaat* (yiğitlik) gibi ahlaki hassasiyetler olarak *seciye* (*karakter*) ile birlikte çocukları hayata hazırlamak gereklidir. Malumat hayat için ancak teşebbüs, azim, sabır ve sebat ve benzeri unsurları güçlendirici, onların etkisini artırıcı olduğunda değerlidir. Hayatta en büyük eksiklik; cahillikten çok sıhhatli olmama, fikirsiz olma, kalpsiz olma, azimli olmama, sebatsız olmama ve cesaretli olmamadır. Terbiyenin; beden, fikrin, hissin ve iradenin terbiyesi gibi bileşenlerinden söz edilebilir. Pek tabii ki bunlar arasında iş başında iş yapmada en etkili olanı iradedir. Terbiye ile kazandırılan; teşebbüs, azim, sebat, cesaret özünde iradenin bileşenleridir.

Terbiyenin iki temel yönü vardır: Okulun umumi terbiyesi (*Usul-i idare*) ve disiplini (inzibatı), diğeri de talim biçimidir (*usul-i tedris*). Bir okulda ıslahat yapılacaksa öncelik, disiplin biçiminde (usul-i inzibatı) olmalıdır. İkinci sırada talim biçimi (usul-i tedris) gelir. Disiplin biçimi ve yönetim biçiminden oluşan terbiye yaklaşımı; hayat tarzı ve bu konularda öğrencinin hareketlerine verilen özgürlük ve istiklalin derecesi demektir.

Hürriyetin; bedeni, fikri, hissi, iradi olması gibi disiplinin de muhtelif terbiye biçimleri için hür ya da mahkum olması söz konusudur. Bedeni hürriyet, çocuğun oyun oynaması, arkadaşlarıyla muhabbet etmesi, bağırıp çağırması, şarkı söylemesinin uygun görülüp görülmemesidir. Bu konularda müstebit olmama, disiplinin varlığını gösterirken müstebit olma disiplinin yokluğunu ifade eder. Disiplin biçiminin (Usul-i inzibatı) uygun olduğu okullarda çocuklar konuşabilir, öğretmenlerine soru sorabilir, hatta itiraz edebilir. Aksine bunlara izin verilmemesi çocuğun girişimini, yeteneklerini kullanmasını engeller, onun hayata hazırlanmasına mani olur. Okulda hürriyeti tesis etmek diğerlerinin hukukuna uygun hareket etmek demektir; yoksa öğrencinin başıboş hareket etmesi değildir; okulda nizam ve intizamı sağlamaktır. Pek tabi ki her hürriyet gibi okul hürriyetinin de bir sınırı vardır. Diğer bir deyişle öğrenci okulda hukuk dairesinde hürdür.

Talimde (tedrisatta) esasen talim ve terbiye unsurlarının her ikisi de içerilir. Ancak bir dersin değerini onun kazandırdığı malumattan çok bireyin yeteneklerinin (melekelerini) harekete geçirmesi tayin eder. Malumat sağlayıcı dersler, dinleyicilerin kulaklarından giren sonra da hafızada depolanan bilgi sağlamaktan fazlasını yapmaz. Malumata elbette “hiçbir şey” olarak bakılamaz; ancak bu malumat bireyin yeteneklerinin gelişmesine katkı getiriyorsa değerlidir. Ayrıca resim, müzik, beden terbiyesi gibi dersler malumat vermez; ancak öğrencinin el, göz, dikkat, muhakeme ve teşebbüs vb. yeteneklerini geliştirmesi noktasında terbiye ile ilgilidir. Pek tabii ki bu dersler olmadan öğrencinin kişilik gelişiminin tamamlandığı söylenemez. Derslerin ne öğrettiğinden çok öğrencinin ruh ve bedeni gelişimine katkısına bakılmalıdır. Sonuç olarak insan yetiştirmede talim biçim ve disiplin biçiminin her ikisi de lüzumludur. Ancak öğrenciyi hayata hazırlamada *disiplin biçimi daha önemlidir*. Bu çerçevede derslerin taliminden çok öğrencinin hür ve vicdani bir terbiye değişimine gitmesine önem verilmelidir. Bu bağlamda bizde en büyük inkılap; talimde ezbercilikten kaçınmaktan çok, disiplindeki istibdatın yani dayığın, korkunun, tehdidin kaldırılması olacaktır.

Bir derse, azim, sebat, cesaret ve şecet gibi terbiye unsurlarını kazandırması nisbetinde öğrenciyi hayata hazırlamadaki katkısından söz edilebi-

lir. Geleneksel sınıflandırmaya göre terbiye programında dersler; talim ve terbiye dersleri, ve terbiye dersleri şeklinde ayrılabilir.

Terbiye dersleri;

- İnşaat,
- Tarihi temsiller,
- Münazara- konferans,
- Yazı, husn-ü hat,
- Eşya dersleri (ufak sınıflar için),
- Ziraat,
- Elişleri,
- Resim,
- Musiki,
- Terbiye-i bedeniye ve sıhhiye,
- Nişan,
- Gezinti

Bu dersler doğrudan malumat vermez, daha ziyade terbiyeye katkıda bulunur. kazandırır. Bu dersler beden, irade, his gibi, bilgi yerine kabiliyet geliştirici, fikir ve irade kazandırıcı derslerdir.

Talim ve terbiye dersleri;

- Kur'an-ı Kerim,
  - Eczai şerife)
  - Dini malumat,
  - Diniye, sıhhiye tarihi,
  - Eşya dersleri (*Malumat-ı fenniye*),
- } Büyük sınıflar
- Elif ba- kıraat,
  - İmla,
  - Ezber,

- Sarf ve Nahif,
- Tahrir,
- Coğrafya,
- Hesap,
- Hendese

Bu dersler malumat kazandırır, fikir verirler; kısaca fikir ve zeka ağırlıklıdır. Öte yandan resim, ziraat dersleri insanı düşündürür, hislerini ve iradesini güçlendirir. Esasen *talim ile terbiye birbirinden kesin olarak ayrılmaz.*

İlk Okulların Önemi

Çocuğun hayata hazırlanması adına onu bedenlen ve ruhen geliştirmede *aile, okul ve toplum* etkilidir. Bizde ne var ki aile ve toplum çocuğa iyi bir terbiye verebilecek nitelikte olmaktan uzaktır. Bu yüzden çocuğa iyi bir terbiye vermede yegane etkili faktör okuldur. Terbiye düzeyleri düşünüldüğünde bir milletin terbiyesinin temelini ilkokullar oluşturur. Bu okullar ufak yaşta çocukları terbiye altına alır. İkinci olarak bu okullar iyilik talimi ve terbiye verirler. Bu okullar bir milletin maddi ve manevi unsurlarını kazandırması bakımından darül fununlardan daha önemlidir. Zira fertlerin sanayi ve ticarete başarılı olmalarının meyvesi ilk mekteplerde atılır. Diğer bir deyişle bu okullarda verilecek iyi bir terbiye bir neslin doğmasına yol açacağı gibi terbiyenin zayıflığı neslin geleceğinin karanlıkta kalmasına neden olacaktır. İlk mekteplerde çocuğa okuma, yazma öğretme yanında çocuğun bedeninin güçlü, zihninin açık, hassas ve azimli olmasında ilkokul öğretmenlerinin tesiri çok büyüktür.

İlkokulun ilk gayesi terbiyedir. Diğer bir deyişle bu okulun yetiştirdiği neslin sağlam bedenli , sağlam fikirli, duygulu ve azimli olması gerekir. Bu özelliklerin okulda kolayca kazanılabilirken hayatta kazanılması zordur. İlkokul mürebbiyesi başlangıçta aciz bir hayvan mesafesinde olan çocuğu bir insan yapan bu özellikleri kazandırmaya çalışır. Terbiye kavramı altında bedenlen kuvvetli ve sıhhatli olmak, görmek, anlamak, düşünmek, tahayyül